

**ЕВРОПСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ**
Р. МАКЕДОНИЈА

НАУКАТА И ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ
четврта меѓународна научна конференција

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ PROCEEDINGS

09 Мај 2014, Скопје

**EUROPEAN
UNIVERSITY**
R. M A C E D O N I A

THE SCIENCE AND THE SOCIAL DEVELOPMENT
Fourth International Scientific Conference

**Четврта меѓународна научна конференција:
“Науката и општествениот развој”**

**Fourth International Scientific Conference:
„The Science and the Social Development“**

**EUROPEAN
UNIVERSITY**

R. M A C E D O N I A

PROCEEDINGS

Skopje, May 2014

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

001.894:316.422.44(082)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (4 ; 2014 ; Скопје) Науката и општествениот развој : зборник на трудови / Четврта меѓународна научна конференција, Скопје, 09 мај, 2014. / INTERNATIONAL Scientific Conference (4; 2014; Skopje) The Science and the Social Development: proceedings / Fourth international scientific conference, Skopje, 09 May, 2014. - Скопје : Европски универзитет - Република Македонија, 2014. - [500] стр. ; 24 см

Текст на мак. и англ. јазик

ISBN 978-608-4574-62-0

а) Научен развој - Општествени промени - Зборници
COBISS.MK-ID 96104458

Издавач/Publisher:

Европски Универзитет Република Македонија/European University
Republic of Macedonia

За издавачот/For the publisher:

Проф. д-р Бојо АНДРЕСКИ

Почесен одбор/Honorary Committee:

Проф. д-р Бојо АНДРЕСКИ (Претседател на ЕУРМ)
Проф. д-р Билјана АНДРЕСКА – БОГДАНОВСКА (Генерален
директор на ЕУРМ)

Програмски одбор/Programme Committee:

Проф. д-р Лидија Наумовска – ректор, ЕУРМ, претседател;
Доц. д-р Елизабета Стамевска - генерален секретар, ЕУРМ;
Проф. д-р Биљана Перчинкова – проректор, ЕУРМ, член;
Проф. д-р Алекса Стаменковски – проректор, ЕУРМ, член;
Проф. д-р Живко Андрески – декан, Факултет за правни науки, ЕУРМ;
Проф. д-р Савица Димитриеска – декан, Факултет за економски науки,
ЕУРМ;
Проф. д-р Стојан Кузев – декан, Факултет за детективи и
криминалистика, ЕУРМ;
Проф. д-р Славјанка Оцаклиевска – декан, Факултет за
стоматологија, ЕУРМ;
Проф. м-р Стојанка Манева Чупоска - Јана – декан, Факултет за
арт и дизајн, ЕУРМ;
Доц. д-р Слободан Шајноски – декан, Факултет за политички
науки, ЕУРМ;
Проф. д-р Мишел Бурс – Галатасарај Универзитет, Турција;
Професор емеритус Тодор Кралев – Скопје, Македонија;
Проф. д-р Јованка Матиќ – Институт за општествени науки, Белград,
Србија;
Проф. м-р Марина Ранисављевиќ – Висока текстилна школа за дизајн,
технологија и менаџмент, Белград, Србија;
Проф. д-р Невена Танева – Технички Универзитет, Софија, Бугарија;

Проф. д-р Кристина Шилер – Индијана Универзитет, Индијанаполис,
САД;

Доц. д-р Билјана Масловариќ – Универзитет на Црна Гора,
Филозофски факултет, Никшиќ;

Доц. д-р Шаји Садисиван – Универзитет Хидеабад, Индија;

Доц. д-р Жарко Кулибрк – Факултет за безбедност и самозаштита,
Бања Лука, БиХ;

Доц. д-р Бекир Чинар – Епока Универзитет, Тирана, Албанија;

М-р Наташа Ловриќ – Европски Институт за шуми, Загреб, Хрватска.

Организационен одбор/Organizational Committee:

Доц. д-р Слободан Шајноски – претседател;

Асс. м-р Милена Паговска – секретар;

Проф. д-р Крсте Дејаноски;

Проф. д-р Стојан Славески;

Проф. д-р Љупчо Стојчески;

Доц. д-р Викторија Кафеџиска;

Доц. д-р Билјана Годорова;

Доц. м-р Маја Димовска;

Асс. м-р Верица Неделковска;

Асс. м-р Ирена Скрческа;

Асс. м-р Слободан Филиповски

Превод и техничка обработка/Translation and technical processing:

М-р Милена Паговска

Дизајн на лого / Logo design:

М-р Марија Ветероска

Графичка илустрација/Graphic illustration:

Доц. м-р Гордана Вреноцска

Печату/Printing:

АБЦ принт – Скопје

Тираж/Circulation:

120

СОДРЖИНА

Доц. д-р Зоран КОЛЕВ

**ОПШТИНСКИТЕ ОБВРЗНИЦИ КАКО РЕШЕНИЕ НА ЕДЕН ОД
ПРОБЛЕМИТЕ НА ЛОКАЛНАТА ДЕМОКРАТИЈА 1**

PhD Candidate Nuhi SELA

**DYNAMICS OF PRODUCTION FOR THE ENTERPRISES WITH PRIVATE
OWNERSHIP: CASE STUDY 15**

М-р Емануела ЕСМЕРОВА

СТРАТЕГИСКИ МЕНАџМЕНТ , МОДЕЛИ, ПЛАНОВИ И СТРАТЕГИИ 29

Проф. д-р Лидија НАУМОВСКА, М-р Верица НЕДЕЛКОВСКА

ИНКЛУЗИВНОСТ НА ИНВАЛИДИТЕ ВО МАКЕДОНСКИТЕ КОМПАНИИ 45

М-р Јасмина МИШОСКА

ОХРАБРУВАЊЕ НА ПРЕТПРИЕМАЧКИОТ ДУХ ЗА КАРИЕРЕН РАЗВОЈ ...63

Доц. д-р Елизабета СТАМЕВСКА

**ПРИМЕНАТА НА ДОБРО КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ –
НЕОПХОДНОСТ ЗА ОДРЖЛИВ ЕКОНОМСКИ РАСТ НА КОМПАНИИТЕ.. 73**

М-р Емилија МИТЕВА - КАЦАРСКИ, М-р Костадинка ЧАБУЛЕБА

**ЕКОНОМИЈА БАЗИРАНА НА ЗНАЕЊЕ - ГЛОБАЛНИ ТРЕНДОВИ И
ИМПЛИКАЦИИ86**

M.Sc. Mitko VELJUSLIEV, M.Sc. Aleksandar NACEV, Kire NIKOLOVSKI

MANAGEMENT - SCIENCE AND SKILL..... 97

Елизабета ТРАЈАНОВСКА СРБИНОСКА

ИНТЕРНЕТ ПАРИ – БЕЗБЕДНОСТ ПРОЦЕНКА И ИНОВАЦИИ 106

Проф. д-р Маријан СТЕВАНОВСКИ

**ВЛИЈАНИЕТО НА РЕВЕРЗИБИЛНИ ЕФЕКТИ НА ФИНАНСИСКАТА КРИЗА
И ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ..... 119**

Д-р Лазар ЃУРОВ, М-р Кемо ЃОЗО, Стефан ПЕЈОВСКИ

**ВЛИЈАНИЕТО НА ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ВРЗ
ОСТВАРУВАЊЕТО НА УСПЕШНА КОМУНИКАЦИЈА НА ЛИДЕРИТЕ 133**

М-р Кемо ЃОЗО, Д-р Лазар ЃУРОВ, Филип АЛЕКСОВСКИ

**УЛОГАТА НА КОМУНИКАЦИСКИТЕ ВЕШТИНИ НА ЛИДЕРИТЕ ВО
УСПЕШНОТО РАБОТЕЊЕ СО ПОТЧИНЕТИТЕ И ПРЕТПОСТАВЕНИТЕ** 153

Проф. д-р Александра СТАНКОВСКА

**РАЗВОЈ НА ПАЗАР ЗА ФИНАНСИСКИ ДЕРИВАТИ – ПЛАТФОРМА ЗА
УПРАВУВАЊЕ СО ПАЗАРНИ РИЗИЦИ**..... 176

Проф. д-р Живко АНДРЕВСКИ

**ДЕСЕТ ТЕМИ ЗА ПРОМОЦИЈА НА НАУКАТА ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА** 198

Доц. д-р Лулзуме ЛУТВИУ КАДРИУ, М-р Беќим КАДРИУ

**МЕНАџЕРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАКО СТРАТЕГИЈА ЗА ПРОМЕНИ ВО
УЧИЛИШТЕТО** 209

Проф. д-р Савица ДИМИТРИЕСКА, Проф. д-р Љиљана КОНЕСКА

ЗЕЛЕН МАРКЕТИНГ И ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ 224

Проф. д-р Савица ДИМИТРИЕСКА

НЕВРОМАРКЕТИНГ – ВРСКА ПОМЕЃУ НАУКАТА И БИЗНИСОТ 237

Assistant prof. Biljana PETREVSKA

ESTIMATING TOURISM CONTRIBUTION TO MACEDONIAN ECONOMY..248

М-р Тања КАУРИН

**КОНЦЕПТОТ НА ЛИКВИДНОСТА ВО БАНКАРСКАТА ТЕОРИЈА И
ПРАКТИКА**..... 261

М-р Биљана ТРАЈКОВСКА

ИНТЕРНЕТОТ ВО ФУНКЦИЈА НА ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ..... 286

Бојан ШАЈНОСКИ

ОДЛУЧУВАЊЕТО И ИНТЕРЕСИТЕ 304

М-р Тане ДИМОВСКИ

**ИНТЕРВЈУТО КАКО ПРОЦЕС ОД МЕНАџМЕНТОТ НА ЧОВЕЧКИТЕ
РЕСУРСИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА** 313

Д-р Ристо ФОТОВ, М-р Влатко ПАЧЕШКОСКИ

**НЕКОИ АСПЕКТИ ЗА ВЛИЈАНИЕТО НА ТЕХНОЛОШКИОТ НАПРЕДОК И
ИНОВАЦИИТЕ ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ**..... 323

Assistant prof. Vesna GEORGIEVA SVRTINOV, PhD Riste TEMJANOVSKI, Assistant prof. Janka DIMITROVA

GLOBALIZATION AND THE INCOME DISTRIBUTION BETWEEN THE COUNTRIES.....334

Assistant prof. Olivera GJORGIEVA - TRAJKOVSKA, Assistant prof. Janka DIMITROVA, Assistant prof. Aleksandar KOSTADINOVSKI

THE IMPLICATIONS OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON DEVELOPING COUNTRIES-WITH SPECIAL REFERENCE TO MACEDONIA347

Д-р Ирина АНДРЕЕСКА

ЕКОНОМСКА НЕЕДНАКВОСТ КАКО ПРОИЗВОД НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА367

Д-р Александар КОСТАДИНОВСКИ, Д-р Olivera ЃОРГИЕВА ТРАЈКОВСКА, М-р Благица КОЛЕВА

ФАКТОРИТЕ НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПЕРФОРМАНСИТЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА РАБОТНА СИЛА.....377

М-р Драгана ЛАЗАРЕВСКА

НЕВРАБОТЕНОСТА ПРИЧИНИТЕЛ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА СИРОМАШТИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....390

М-р Тања КРСТЕВА

КОМПОНЕНТИ НА МОДЕРНИОТ МАРКЕТИНГ ИНФОРМАЦИОНЕН СИСТЕМ409

М-р Тања КРСТЕВА, М-р Елена КОНЕСКА-ИЛИУ

АСПЕКТИ НА ИНФОРМАЦИОНИОТ СИСТЕМ ЗА ПЛАНИРАЊЕ (ЕРП)...420

М-р Елена ПАГОВСКА, М-р Милена ПАГОВСКА

ФИНАНСИРАЊЕ НА КАПИТАЛНИТЕ ИНВЕСТИЦИИ ВО ОПШТИНИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПРЕКУ ЈПП.....431

M.Sc. Milena PAGOVSKA

CONSUMER ETHNOCENTRISM AMONG MACEDONIAN CONSUMERS AND ITS EFFECTS ON THE PURCHASE DECISION447

M.Sc. Daniela KOTESKA LOZANOSKA, M.Sc. Goran SHIBAKOVSKI

HUMAN RESOURCES AND ECONOMIC DEVELOPMENT464

М-р Анита СКРЧЕСКА

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА СМЕТКОВОДСТВОТО НА МЕНАЏМЕНТОТ ПРИ
УТВРДУВАЊЕТО НА ИНТЕРНИТЕ ЦЕНИ ВО МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ
ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО УСЛОВИ НА ЕКОНОМСКА КРИЗА.....477**

М-р Верица НЕДЕЛКОВСКА, М-р Елена НАУМОВСКА

**ГРАДЕЊЕ БИЗНИС СТРАТЕГИИ СО ПРИМЕНА НА АНАЛИТИЧКА И
КРЕАТИВНА СПОСОБНОСТ.....490**

М-р Шкодране ДАРДИШТА, М-р Верица НАЈДОВСКА

**ПЕРСПЕКТИВА И ПРОГНОЗИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА
РАБОТАТА НА ЈАВНАТА УСТАНОВА ВО КОМПЛЕКСОТ НА
ЗДРАВСТВЕНИОТ СЕКТОР504**

Доц. д-р Александра АНДРЕСКА САРЕВСКА, М-р Верица НАЈДОВСКА

КОРИСТ И БАРИЕРИ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ONLINE БИЗНИС.....512

Проф. д-р Алекса СТАМЕНКОВСКИ

УЛОГАТА НА МАРКЕТИНГОТ ВО ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ.....520

Д-р Весна ГРОЗДАНОВСКА

ИНДУСТРИСКИОТ МЕНАЏМЕНТ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ.....530

М-р Мирослав МИТРОВСКИ

**МЕЃУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИСКИ ТЕКОВИ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....540**

Д-р Иван ИГЃАТОВ

**ВАЖНОСТА НА СОЦИЈАЛНАТА РЕВИЗИЈА КАКО АЛАТКА ЗА
ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ОТЧЕТНОСТА И ТРАНСПАРЕНТНОСТА ВО
РАБОТЕЊЕТО.....553**

Деан КОЦЕВСКИ, Д-р Иван ИГЃАТОВ

**ВАЖНОСТА НА СТРАТЕШКИОТ ПРИСТАП ПРИ ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ
НА СИСТЕМ ЗА МЕНАЏИРАЊЕ НА ДОКУМЕНТИ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА
ЕФЕКТИВНОСТА НА РЕВИЗОРСКИТЕ АКТИВНОСТИ567**

PhD Ljubo PEJANOVIC

**COORDINATED PREVENTION AND SUPPRESSION CRIME IN MACEDONIA
AND REPUBLIC OF SERBIA.....582**

Доц. д-р Билјана ТОДОРОВА

ПРАВО НА СТРАНЦИТЕ ДА СТАПУВААТ ВО РАБОТНИ ОДНОСИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....593

Марија СРБИНОВСКА

ПРЕТРЕС.....610

Доц. д-р Рабије МУРАТИ

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ДЕМОКРАТИЗАЦИЈАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО.....619

Докторант Фатон ШАБАНИ

ИСКЛУЧОЦИТЕ ОД ПАТЕНТНА ЗАШТИТА СПОРЕД ЗАКОНОТ ЗА ИНДУСТРИСКА СОПСТВЕНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....632

М-р Валдета ЗАНУНИ-ИДРИЗИ, М-р Афрдита ИЛАЗИ-ХОЦА

ФОРМАТИВНОТО ОЦЕНУВАЊЕ ВО ФУНКЦИЈА НА ГРАДЕЊЕ НА ДОБРИ ОДНОСИ МЕЃУ УЧЕНИЦИТЕ И НАСТАВНИЦИТЕ И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ.....645

Проф. д-р Слободан ШАЈНОСКИ

ПРИВАТИЗАЦИЈАТА И АКЦИОНЕРСКАТА СОПСТВЕНОСТ.....660

Проф. д-р Живко АНДРЕВСКИ, Доц. д-р Билјана ТОДОРОВА

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ПРАВНАТА НАУКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....671

Прод. д-р Виолета НИКОЛОВСКА

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТА ВО НАУКАТА И ЛИНГВИСТИКАТА.....683

М-р Росана ЈАНЕВСКА

КАЗНЕНО – ПРАВНИ И МОРАЛНО – ЕТИЧКИ АСПЕКТИ НА КЛОНИРАЊЕТО.....696

Д-р Македонка РАДУЛОВИЌ

ИДНИНАТА НА НАУКАТА ЗА СЕМЕЈСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....714

Доц. д-р Ивица МАКСИМОВСКИ

ИНВЕСТИРАЊЕ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА.....732

М-р Марјан ГАБЕРОВ

ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛИТЕТ.....750

Далина НАКЕВА-ПОТУРАК

**ПРАВНА РАМКА ЗА ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА
ВНАТРЕШНИ РАБОТИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 765**

Александар КРСТЕВСКИ

ЕВРОПСКАТА УНИЈА КАКО СУБЈЕКТ НА МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО. 782,

Проф. д-р Владо ВАНКОВСКИ, Дијана АНГЕЛЕСКА

МОРАЛНА РЕЦЕСИЈА НА НАУКАТА-СТОМАТОЛОГИЈАТА ДЕНЕС 796

Доц. д-р Елизабета СТАМЕВСКА, Антониела СТАМЕВСКА

**АСПЕКТИ НА СИСТЕМОТ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КВАЛИТЕТ ВО
ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 810**

Душко ПЕТРОВ

ГЛАСАЧКО ОДНЕСУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА..... 821

M.Sc. Afrodita NIKOLOVA

**A READER-RESPONSE DISCUSSION OF "ANGEL LEVINE" BY MALAMUD:
DOES READING REALLY CHANGE US FOR THE BETTER?..... 837**

Проф. д-р Драге ПЕТРЕСКИ, Проф. д-р Ненад ТАНЕСКИ, Проф. д-р Андреј ИЛИЕВ

ИСПОРАКИТЕ НА ОРУЖЈЕ НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ 858

М-р Александар НАЦЕВ, М-р Митко ВЕЉУСЛИЕВ

БЕЗБЕДНОСНИТЕ АСПЕКТИ НА РАЗВОЈОТ НА ОПШТЕСТВОТО..... 876

Проф. д-р Методија ДОЈЧИНОВСКИ

**ПРИМЕНА НА РАЗУЗНАВАЧКАТА ДЕЈНОСТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА
МИСИИТЕ НА ВОЕНИТЕ АТАШЕА 888**

Проф. д-р Андреј ИЛИЕВ, Проф. д-р Драге ПЕТРЕСКИ, М-р Драган ЃУРЧЕВСКИ,

Трајче ДЕНЧЕВСКИ

**ЕВОЛУТИВЕН РАЗВОЈ НА МИСИЈАТА ИСАФ НА НАТО И НЕЈЗИНИТЕ
ИДНИ ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ..... 906**

Доц. д-р Викторија КАФЕЦИСКА

**РАЗЛИКИТЕ МЕЃУ НАЦИОНАЛНОТО И МЕЃУНАРОДНОТО
ОПШТЕСТВО - ОРГАНИЗАЦИЈА НА МОКТА..... 932**

М-р Филимена ЛАЗАРЕВСКА

МЕНТАЛНОТО РАСТРОЈСТВО F22 КАКО ГЛАВЕН ИНДИКАТОР ЗА ПРИЧИНСКО ПОСЛЕДИЧНА ПОВРЗАНОСТ НА КРИМИНОГЕНОТО ОДНЕСУВАЊЕ.....944

М-р Стефанија АПРОТОВА

ВЛИЈАНИЕТО НА ЕТНИЧКАТА РАЗЛИЧНОСТ ВРЗ РАЗВОЈОТ НА ОПШТЕСТВОТО963

Проф. д-р Слободанка ТОДОРСКА-ЃУРЧЕВСКА

СТРУКТУРНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ НА ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА975

Проф. д-р Стојан СЛАВЕСКИ

РЕФОРМИТЕ НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: ОД СЕГМЕНТИРАН ДО ИНТЕГРИРАН БЕЗБЕДНОСЕН СИСТЕМ?996

Фатмир ИБИШИ

КРИВИЧНОТО ДЕЛО "КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ" ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....1014

Д-р Фердинанд ОЦАКОВ, Проф. д-р Атанас КОЗАРЕВ, Мирјана МАНЕВСКА

УЛОГАТА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ СЛУЖБИ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ПСИХОЛОШКО-ПРОПАГАНДНИТЕ ДЕЈСТВА – КЛУЧЕН ФАКТОР ВО ОДБРАНАТА НА НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА ДРЖАВАТА.....1029

Александар ТРАЈКОВСКИ

ИМПЛИКАЦИИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ ПОДЕМОТ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО 21-ОТ ВЕК.....1047

Проф. д-р Душко СТОЈАНОВСКИ, М-р Саут САИТИ

ОДГОВОРНОСТ НА РАБОТНИЦИТЕ ЗА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ – СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРЕКРШОЧНАТА ОДГОВОРНОСТ1059

М.Sc. Jovica MIJALKOVIC, PhD Petar NAMICEV

СОВРЕМЕНАТА УРБАНИЗАЦИЈА И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ СОВРЕМЕНИОТ КОНЦЕПТ НА ГРАДОТ.....1076

Проф. д-р Петар НАМИЧЕВ

ВЛИЈАНИЕТО НА СОВРЕМЕНАТА УРБАНИЗАЦИЈА ВРЗ КОНЦЕПТОТ НА ЖИВЕАЛИШТАТА..... 1092

M.Sc. Valentina PAJAZITI, M.Sc. Mensur PAJAZITI

FASHION AND DESIGN AS THE CHALLENGE IN SCIENCE..... 1107

M-p Марина КОЦАРЕВА РАНИСАВЉЕВ

НАУКАТА И УМЕТНОСТА ВО ВИЗИЈАТА НА ПОСТМОДЕРНИТЕ ДИЗАЈНЕРИ 1116

Мимоза КЛЕКОВСКА, Цвета МАРТИНОВСКА

ХАРМОНИСКИТЕ ПРОПОРЦИИ КАКО БИТЕН ЕЛЕМЕНТ ВО ПРЕПОЗНАВАЊЕТО НА СТИЛСКИТЕ ОСОБЕНОСТИ КАЈ ФОРМИТЕ ОД ЦРКОВНОСЛОВЕНСКАТА АЗБУКА 1137

PhD Aleksandra STANKOVSKA, M.Sc. Jovica MIJALKOVIC

ARCHITECTURAL DESIGN AND REAL ESTATE VALUES 1153

M-p Стојанка МАНЕВА-ЧУПОСКА - ЈАНА

СЛОБОДАТА И ВИСТИНАТА КАКО ИДЕНТИТЕТИ ВО МОДАТА..... 1166

M-p Стојанка МАНЕВА-ЧУПОСКА - ЈАНА, Елена МАКАРОСКА

ВЛИЈАНИЕТО НА СОВРЕМЕНАТА УРБАНИЗАЦИЈА ВРЗ УМЕТНОСТА 1193

MA Gordana VRENCOSKA

THE PROSPECTS OF INCLUSIVE DESIGN IN THE MACEDONIAN CIVIL SOCIETY 1209

Цветлана ТАСЕВСКА, Марјана АНДРИЈЕСКА, Проф. д-р Ристо ХРИСТОВ

КРИПТОГРАФСКА ЗАШТИТА НА БАЗА НА ПОДАТОЦИ..... 1226

Катерина МИТКОВСКА-ТРЕНДОВА, Проф. д-р Росе СМИЛЕСКИ

РЕАЛНОСТА, ЕКСПЕРИМЕНТОТ И МАТЕМАТИЧКИОТ МОДЕЛ 1239

*PhD Biljana PERCHINKOVA, PhD Andrej CVETKOVSKI, PhD Irena PLETIKOSA
CVIJKJ*

SOLVING SYSTEMS OF NONLINEAR EQUATIONS BY DIMENSIONALITY AUGMENTATION..... 1251

Зорица КАЕВИЌ, Д-р Сашо ГЕЛЕВ, Проф. д-р Атанас КОЗАРЕВ

ФОРЕНЗИКА НА USB И СОМПАКТ FLASH МЕМОРИСКИ УРЕДИ..... 1264

M.Sc. Anis SEFIDANOSKI, PhD Biljana PERCHINKOVA

NEW MODEL OF ESUPPORT BASED ON MACHINE AUGMENTED INTELLIGENCE.....1285

M.Sc. Irena SKRCHESKA, M.Sc. Anis SEFIDANOSKI

CLOUD-BASED OPEN INNOVATION PLATFORM1293

Проф. д-р Ручме ТЕМЈАНОВСКИ, Доц. д-р Весна ГЕОРГИЕВА СВРТИНОВ

ИНФОРМАЦИОНАТА ТЕХНОЛОГИЈА И НАУКАТА: КАДЕ Е ГРАНИЦАТА И КАКО ДА ГИ РЕШАВАМЕ ЕДНОСТАВНИТЕ ЧОВЕЧКИ ПРОБЛЕМИ..1300

Доц. д-р Костадин ДУКОВСКИ

ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛИТЕТ.....1317

PhD Nenad TANESKI, PhD Tanja MILOSHEVSKA

THE CHANGING CONFLICT ENVIRONMENT1338

M.Sc. Dragan JOVANOV, M.Sc. Aleksandar DEJANOVSKI, M.Sc. Bojan MITROVSKI

MEASURES AND ACTIONS TO PROTECT THE ENVIRONMENT WHILE STARTING A BUSINESS IN THE URBAN ENVIRONMENT1359

Проф. д-р **Андреј ИЛИЕВ** / *PhD Andrej ILIEV*

Military Academy “General Mihailo Apostolski” – Skopje, Macedonia

Проф. д-р **Драге ПЕТРЕСКИ** / *PhD Drage PETRESKI*

Military Academy “General Mihailo Apostolski” – Skopje, Macedonia

М-р **Драган ЃУРЧЕВСКИ** / *M.Sc. Dragan GJURCEVSKI*

Consulate-General of Macedonia in Toronto, Canada

Трајче ДЕНЧЕВСКИ / *Trajche DENCHEVSKI*

Army of the Republic of Macedonia

ЕВОЛУТИВЕН РАЗВОЈ НА МИСИЈАТА ИСАФ НА НАТО И НЕЈЗИНИТЕ ИДНИ ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

***Апстракт:** Мисијата ИСАФ на коалиционите сили на НАТО започна во текот на 07.10.2001 година, како одговор на теористичките напади кои се случија во САД во текот на 11.09.2001 година, за кои како одговорни се прогласија борците на Ал Каеда.*

Досега хронолошки гледано извршен е значителен еволутивен развој во начинот на водење на воени операции во Авганистан, со цел да се минимизираат човечките и материјалните загуби на коалиционите сили на НАТО, а на теренот да се постигнат поголеми ефекти.

После првите две години присуство на коалиционите сили во Авганистан, се увиде дека е потребно да се менува нешто во начинот на водење на воените операции.

Водењето на воените операции на НАТО во Авганистан се обликуваше согласно доктрините на САД, одлуките на Генералниот секретар на НАТО и резолуциите на Советот за безбедност на ООН.

Па така, актуелната доктрина на претседателот Џорџ Буш (2001-2009) се покажа како неоконсервативна идеологија, најблиску слична доктрина како на поранешниот претседател Роналд Реган во периодот на Студената војна, кога како остар противник се гледал Советскиот сојуз. Неконзервативната идеологија се покажа како мошне погрешна, бидејќи „глобалната демократија“ ја промовираше во насока на застапување на американските национални интереси, вклучувајќи ги и оние од воено значење.

Доктрината на актуелниот претседател Барак Обама „ДИМЕ“ (дипломатија, информација, воена сила и економија) се покажа мошне понапредна, бидејќи целите кои треба да се постигнат со воените операции ги насочуваше кон овие четири сегменти на современа политичко-воена реалност.

Во текот на февруари 2010 година од страна на генералниот секретар на НАТО, Андерсон Фог Расмусен, беше лансирана новата современа доктрина на НАТО „Паметна одбрана“, чија основа е ефикасно користење на воените средства на коалиционите сили во НАТО водените операции, со крајна цел постигнување на големи ефекти на терен, а ефикасно искористување на воените ресурси. На крајот од овој труд ќе направиме компаративна анализа на стратегијата на НАТО во Авганистан после 2014 година, во која акцентот се става на градење на авторитативна политичка и воена власт во Авганистан која понатаму треба да се грижи а безбедноста во Авганистан.

Во моментов во Авганистан се водат пост-конфликтни операции, со доминација на воената дипломатија и сеопфатен интерфејс на воените, политичките и цивилните субјекти.

Идниот НАТО војник пред се ќе биде совршен воен дипломат, кој ќе знае навремено да ги предвиди и реши современите безбедносни закани во современите воени операции.

Во крајните анализи ќе дадеме препораки за можните идни негативни импликации на Авганистан врз глобалната безбедност.

Клучни зборови: *еволутивен развој, воена доктрина, ИСАФ, НАТО, глобална безбедност.*

Abstract: *The ISAF mission of the NATO coalition forces was launched during the 07.10.2001 year as a response to the terrorist attacks that occurred USA during 11.09.2001 year which was clearly response on the Al Qaeda fighters. Chronologically in Afghanistan were made significant evolutionary development in the manner of military operations, in order to minimize human and material losses on the coalition forces of NATO and to achieve greater effects on the ground.*

After the first two years of the presence of coalition forces in Afghanistan, was necessary needed to change something in the way of conducting military operations.

The conduct of military operations in Afghanistan were shaped according to the doctrines of the United States, decisions of Secretary General of NATO and the resolutions of the Security Council of the UN.

The doctrine of the president George Bush (2001-2009) proved as a "Neo-con ideology" similar to the doctrine of the former USA president Ronald Reagan during the Cold War, when the sharp opponent was the Soviet Union. Neo-con ideology has proven to be very wrong, because the "global democracy" is promoted in order to represent the USA national interests, including those of military significance.

The doctrine of the current President Barack Obama "DIME" (diplomacy, information, military and economic power) proved very advanced because the goals of these four segments are achieved in the military operations and they are directed towards of contemporary political and military reality.

The Secretary General of NATO Anders Fogh Rasmussen, during february 2010 year launched a new modern doctrine "Smart Defense", which basically effectively uses a military assets of the NATO coalition forces in military operations, with the ultimate aim for achieving large effects on the ground, and efficient use of military resources.

At the end of this paper, we will make a comparative analysis of NATO's strategy in Afghanistan after 2014 year, in which we give the emphasis on building authoritative political and military power in Afghanistan which need to take care and security in Afghanistan in the future.

Currently in Afghanistan are conducted post-conflict operations, with a predominance of military diplomacy interface and comprehensive military, political and civilian entities.

Future NATO soldier will primarily be perfect military diplomat, who will timely knows to anticipate and solve contemporary security threats in modern military operations.

In the final analysis, we will provide recommendations for possible future negative implications of Afghanistan on the global security.

Keywords: *evolutionary development, military doctrine, ISAF, NATO, global security.*

Вовед

На 11.09.2001 година, претседателот на САД, Џорџ Буш се обраќа на американкиот конгрес со следиве зборови: „*Ќе ја разбудиме целокупната американска јавност со цел да ја подигнеме безбедноста од терористички напади, Секој народ, во секој регион е во момент кога треба да донесе една ваква одлука. Или сте со нас или се од страната на терористите. Почнувајќи од овој ден па понатаму секоја земја која ќе ја поддржува борбата против тероризмот може да смета дека САД се нејзин пријател и*

сојузник“. Говорот на претседателот Буш, предизвика неверојатно чувство за зајакнување на американското лидерство во светот¹.

Меѓународните безбедносни сили за помош (ISAF) беа креирани од страна на Обединетите нации со Резолуцијата 1386 на Советот за безбедност од 20 декември, 2001 година. Предводена од САД, мисијата ISAF (International Security Assistance Force) првично беше ограничена само на Кабул. На барање на авганистанскиот претседател Хамид Карзаи, ОН побара учество и на НАТО. НАТО ја презеде командата на ISAF во Авганистан во август 2003 година. Советот за безбедност донесе резолуција 1883 на 23 септември, 2008 година. Како и неговите претходници, НАТО повика на разоружување на парамилитантните групи, реформи во правосудниот систем, обука на националните полициски сили и армијата, обезбедување на легитимни политички избори и борба против индустријата со наркотици.

Резолуцијата не обезбеди детали за тоа како НАТО треба да ги оствари овие задачи, туку како заачите треба да ги остварат НАТО сојузниците меѓу себе во консултација со авганистанската влада. Одредбите на оваа резолуцијата се претворија во активна дипломатска и политичка активност во Авганистан.

Во ISAF мисијата беа вклучени трупи од сите 28 земји-членки на НАТО алијансата, но и од неколку кои не се членки на НАТО, како што се Австралија, Нов Зеланд, Шведска, Јордан, Азербејџан, меѓу кои и Република Македонија.

Водечката улога на ISAF е да и помогне на авганистанската Влада да воспостави власт во целата земја и да создаде безбедна средина.

За таа цел, ISAF помага во изградбата на авганистанските безбедносни сили преку обуки на војската и полицијата; ги идентификува потребите за реконструкција на цивилните објекти; ја поддржува владата во

¹ President George W. Bush addressing a Joint Session of Congress, White House, 20.09.2001, Speech to Joint Session of Congress.

разоружувањето на нелегалните вооружени групи и учествува во борбата против дрогата; како и ги поддржува активностите за хуманитарна помош.

Исто така, се обидува да ја зголеми интеракцијата меѓу цивилните и воените авторитети и да развие посистематски пристап во соработката на тоа поле.

Мисијата има за цел постепен трансфер на одговорноста во доменот на безбедноста на локалните власти во Авганистан од крајот на 2014 година. Сепак, присуството на меѓународните сили во Авганистан ќе да биде потребно дури и после тоа, особено со задача за обука.

Од самиот почеток, НАТО планира операциите на ISAF во Авганистан да се реализираат во пет фази. Првата фаза, "проценка и подготовка", вклучуваше почетни операции само во Кабул, додека втората фаза беше географска експанзија на ISAF на целата територија на Авганистан која е завршена во 2006 година. Последните три фази вклучуваат стабилизација; транзиција и прераспоредување.

На почетокот на 2009 година, ISAF беше во третата фаза, "стабилизација", така што претставниците на НАТО дискутираа кога да го објават почетокот на четвртата фаза, "транзиција" и предавање на одговорноста за безбедноста на авганистанските национални безбедносни сили (Afghan National Security Forces - ANSF).

Некои официјални претставници на ISAF изразија загриженост за најавата дека влегувањето на ISAF во фазата "транзиција", би можело да предизвика некои од земјите кои даваат трупи да избрзаат за да преминат во петата фаза - "прераспоредување." Тие предупредуваат дека во пракса, промената од стабилизација кон транзицијата, веројатно ќе се разликува географски низ Авганистан во зависност од различните способности на

авганистанските национални безбедносни сили (Afghan National Security Forces - ANSF) да ја превземат одговорноста².

Со својот стратешки концепт од 2010 година, НАТО го усвои сеопфатниот пристап кон управувањето со кризи, кој што предвидува инволвирање на НАТО во сите фази на кризата и разгледување на поширок спектар на алатки, за да бидат поефикасни во управувањето со целиот спектар на кризи. Начинот на справување со кризата, зависи од нејзината природа, обемот и сериозноста. Во некои случаи, одредени кризи може да се спречат преку дипломатија или со други мерки, додека пак други кризи може да бараат поодлучни и поцврсти мерки, како што е воената акција.

Врз основа на проценката за криза, НАТО развива стратегии за одговор и донесува одлуки со консензус и политичка контрола³. Фазите на кризниот менаџмент на НАТО не се крути, туку може да бидат со различна должина и може да се преклопуваат, што зависи од конкретна кризна ситуација.

Слика 3. Процесот на кризниот менаџмент на НАТО

² Vincent Morelli and Paul Belkin. (2009). NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance. p.10.

³ http://www.nato.int/cps/en/SID-56926A04-32533258/natolive/official_texts_75565.htm

Фаза 1: Индикациите и предупредувањата се даваат или од страна на НАТО системот за разузнавање и предупредување или пак од некој од сојузниците или партнерите.

Со нив, теоретски и практично Советот може да избере една од постојните четири опции и тоа: да одлучи дека нема потреба за понатамошно разгледување; директно да се фокусира на внимателноста во постапките на НАТО и собирање на повеќе информации за Советот; земање во предвид на дипломатски, политички и претпазливи одговори, вклучувајќи ги и граѓанскиот одговор при катастрофи, како и воените импликации, соодветно; или да одлучи да се спроведе целосна оценка на кризната ситуација и да се движи кон фазите 2 и 3⁴.

Фаза 2 и 3: Советот дава задачи на релевантни политички и воени авторитети да започат со проценка на кризата и да обезбедат информации за развојот на кризна состојба, како и за нејзините импликации врз безбедноста на Алијансата. Ова е т.н. процес на политичко-воената проценка.

Во оваа фаза, Советот, исто така, го обврзува врховниот сојузнички командант за Европа (Supreme Allied Commander Europe - SACEUR) да се развие стратегија за одговор. Врз основа на резултатите од процесот на политичко-воената проценка, Советот може да избере една од опциите за одговор преку обезбедување на формални политички насоки на воените власти на НАТО за да планираат операции за одбраната опција. Оваа одлука го поместува процесот до фаза 4. Сепак, во овој момент, се уште не значи дека одлуката на НАТО е да преземе воена акција. Но, сите можности се отворени на „маса“, исто така може да се превземаат политички, дипломатски, како и цивилни мерки, првенствено под раководства на советот.

⁴ Vincent Morelli and Paul Belkin. (2009). NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance. p.12-14.

Фаза 4 (Планирање): Во оваа фаза, SACEUR го развива концептот на операции (Concept of Operations - CONOPS), а последователно и планот за операции (Operation Plan - OPLAN) и ги доставува до Воениот комитет и до Северноатлантскиот совет на разгледување и одобрување. Потоа, со цел да се распоредат сили, НАС треба да даде формално овластување за извршување на OPLAN. Одлуката за извршување го движи процесот кон фаза 5.

Фаза 5 (Извршување): Во текот на петата фаза, НАТО ја извршува мисијата и врши редовни проценки за тековната операција, нормално во форма на политичко-воената проценка, со цел да го процени напредокот кон крајната посакувана цел и да ги оцени потребните воени ставови, способностите и структура на силите. На пример, во седиштето на НАТО, PMR нормално се одвива циклично на секои две години. Овие прегледи обезбедуваат препорака за промени кои треба да се земат во предвид од страна на Воениот комитет и на Советот.

Фаза 6 (Транзиција): Како што се развива ситуацијата, НАТО влегува во фаза 6 - транзиција и ако е потребно, го планира и спроведува предавањето на соодветни органи и власти, ја завршува воената мисија и постепено ги повлекува своите сили⁵.

За спроведување на процесот на управување со кризи, постојат неколку начини. Првиот е со употреба на воени средства, кој до неодамна беше главниот фокус на НАТО. Потоа, постојат политички и цивилни напори, но исто така и употребата на хуманитарна помош како алатка за спроведување на кризниот менаџмент⁶.

Во случајот со Авганистан, употребата на воени средства се однесува на иницијалната инвазија во Авганистан со цел за соборување на

⁵ PO (2011) 0141 (Released to: EAPC, MD, ICI, Afghanistan, Australia, Iraq, Japan, the Republic of Korea, New Zealand, and Pakistan, ISAF and KFOR).

⁶ Andri Mar Fridriksson. (2011). International Peacekeeping: NATO's Comprehensive Approach and its application in Afghanistan. Bifrost University. p.43.

Талибанците и отстранување на влијанието на Ал Каеда во Авганистан. Иако, често е најконтроверзниот дел од таквите акции, тоа може да биде суштински дел и предуслов за воспоставување на стабилност во регионот.

Во политичките напори, постои итна потреба за поддршка на легитимната влада. Доколку не постои легитимна влада, меѓународните актери овозможуваат фер и демократски избори, кои се од витално значење, бидејќи поддршката од локалната популација е значајна за опстојување и градење на авторитативна и легитимна власт.

Ова е особено важно во региони, како што е Авганистан, каде што политичките превирања се дел од нивната историја. Превирањата постојат и во тековниот Авганистански режим поради обвиненијата за корупција против сегашниот авганистански претседател, Хамид Карзаи, што во неколку наврати претставуваше закана за политичка стабилност.

Од погоре наведеното можеме да воочиме дека, од целосно воено ангажирање, постапно се преминува на примена на сеопфатниот пристап и се зголемува инволвираноста на останатите меѓународни и домашни институции и организации, како и на хуманитарните организации, на сметка на намалување на воениот интензитет и ангажман на војската.

Сеопфатниот пристап на НАТО во Авганистан до и после 2014 година

Во 2008 година, на самитот во Букурешт лидерите од НАТО ги повториле своите долгорочни заложби во Авганистан и важноста да постои блиска соработка со сите земји и меѓународни организации кои го поддржуваат напредокот на оваа земја, што го потврди фактот дека Алијансата се залага за „Сеопфатен пристап“ кон Авганистан и обединување на цивилните и воените активности. Овој состанок го означил почетокот на новата фаза на ангажирање на меѓународната заедница, при што доминантно воените активности за остварување безбедност и стабилност, преминуваат во пристап каде поголем акцент се дава на цивилните активности за обнова и

пред сè што поголем сопствен ангажман од страна на Авганистан. За таа цел, НАТО воспоставува односи со други меѓународни организации кои што имаат комплементарна улога во промовирање на мирот и безбедноста. Во контекст на операциите за управување со кризи, НАТО соработува со организации кои имаат алатки кои ќе обезбедат одржлив мир преку политички, економски и социјален развој, како што се: Обединетите нации, Европската унија, Организацијата за безбедност и соработка во Европа, како и други институции како што се ЕВРОКОНТРОЛ и Меѓународниот комитет на Црвениот крст⁷.

Во Авганистан, каде што НАТО и ОН работат "рамо до рамо", пристапот кон воено-фокусирано менаџирање на конфликти, некако како да ја стави НАТО во доминантна позиција.

За подобрување на оперативната соработка во заеднички операции за стабилизација, НАТО и ОН треба да ги балансираат задачите и ресурсите помеѓу нивните мисии во однос на организациските експертизи.

Во Авганистан, огромниот број на персонал, финансии и логистички ресурси кои ги поседува ISAF, ја маргинализираат мисијата на ОН и во голема мера спречуваат развивање на позначајна соработката меѓу организациите. Транзициските фази кон воспоставување и целосно превземање на власта од страна на Авганистанските институции, нуди нова можност да се создаде поефективна поделба на трудот помеѓу НАТО и ОН. По повлекување на силите на ISAF во 2014 година, ОН треба да стане „централна точка“ на меѓународните напори за промовирање на национално помирување, градење на цивилни капацитети и унапредување на човековите права, со посебен фокус на градење на авганистанските капацитети во правосудниот сектор.

⁷ Здружено за безбедност - Вовед во НАТО. NATO Public Diplomacy Division, Belgium. 2009. p.26.

Од друга страна пак, тогаш, НАТО треба да ги ограничи своите активности на обука и градење на капацитети во делот на безбедносниот сектор. Исто така, треба да продолжи да им нуди дискретна заштита на ОН, како и на другите организации и агенции на терен. За успешна меѓуинституционална соработка на терен, потребен е дијалог и меѓусебна размена на информации. Во тој дел, НАТО е „најнеподготвен“, затоа што огромен дел од документите ги класифицира, а тоа ги прави достапни за надворешните субјекти.

Но забележителна е слична ситуација и кај другите меѓународни организации, со несоодветна класификација на информациите, што реално ја попречува соработката на инволвираните меѓународни актери. Покрај тоа, повеќето земји учесници во мисијата ISAF, до неодамна имаа тенденција да спроведуваат самостојни операции во согласност со националните процедури.

Сеопфатниот кризен менаџмент помеѓу НАТО и ОН драматично се промени од времето на Студената војна до кризите на Балканот, Авганистан и Либија. Двете организации ја сватија меѓусебната зависност за постигнување на успех во решавањето на кризни ситуации. На пример, НАТО зависи од ОН за мандат за употреба на сила за надминување на одредена криза, како што му е потребна и експертизата која ја поседува ОН во делот на организирање на избори и градење на политичките институции во постконфликтни општества. ОН, пак има интерес за пристап до напредните воено-логистички способности на НАТО за решавање на кризи, во услови каде што "нема мир за да се задржи или наметне." На доктринарно ниво, НАТО и ОН признаа дека тие "никогаш не се сами на терен" и дека мора да се ангажираат и соработуваат со други организации за да ја исполнат својата мисија⁸.

⁸ Claudia Major and Christian Mölling. "More than wishful thinking? (2009). The EU, UN, NATO and the Comprehensive approach to Military Crises Management", *Studia Diplomatica* 62 (3). p.26.

Поранешниот командант на ISAF силите, генерал Стенли Меккрystal, со намера да го потенцира значењето од соработката на терен вели: *"Што се случува, понекогаш кога се во прашање спротивни цели, со едната рака правиш една работа, а со другата правиш друга работа и се обидуваш да ја направиш вистинската работа, во тој случај работиш без добар резултат"⁹.*

Постапките во управувањето со кризи на ОН и НАТО ретко се во природна хармонија, поради нивното различно институционално потекло, задачите и интересите. Поради организациската зависност со ресурсите, НАТО и ОН често дејствувале со спротивставени цели во операциите во Авганистан. Овие организации треба да изградат посилни врски помеѓу нивните команди седишта и да го институционализираат стратешкиот дијалог и размената на информации.

Секогаш ќе остане предизвик, промовирање на соработка помеѓу воено-политичка алијанса, НАТО и претежно меѓународно правната и политичка организација, ОН.

Сепак, НАТО и ОН се само две од повеќето клучни меѓународни организации кои учествуваат во управување со кризи, а креаторите на политиката треба да бидат загрижени за нивните дисфункционални односи. Креирањето на поефективно и поефикасно партнерство во управувањето со кризи помеѓу НАТО и ОН останува вредно за настојување.

Една од најважните области на интеракција помеѓу ISAF и ОН (UNAMA- United Nations Assistance Mission in Afghanistan), беше промоција на ефективна власт и реконструкција. Создавање на провинциски тимови за реконструкција (PRT - Provincial Reconstruction Team) предводени од НАТО

⁹ Claudia Major and Christian Mölling. "More than wishful thinking? (2009). The EU, UN, NATO and the Comprehensive approach to Military Crises Management", *Studia Diplomatica* 62 (3). p.21–28.

од 2003 година наваму, имаше за цел да изврши обнова на областите каде што авганистанските власти немаа или имаа минимално влијание¹⁰.

НАТО и ОН не успеаа да го спроведат сеопфатен пристап кон конфликт менаџментот во Авганистан, бидејќи постои дисфункција во поделбата на трудот и дисбалансирана дистрибуција на ресурси што ги намалува стимулациите за соработка. Меѓутоа, ОН и многу невладини организации (НВО) се загрижени за активностите на PRT во областа на реконструкција и владеењето, бидејќи нивните задачи одат подалеку од оригиналната мисија на ISAF за обезбедување на безбедноста¹¹.

Со цел олеснување на практичната имплементација на сеопфатниот пристап, во октомври 2003 година, НАТО воспостави позиција „Висок цивилен претставник“ за да го претставува политичкото раководство на Алијансата во Кабул. Високиот цивилен претставник одржува врска со авганистанската влада, граѓанското општество, претставници на меѓународната заедница и со соседните земји. Тој, официјално и јавно го претставува политичкото раководство на Алијансата во Кабул и е во тесна соработка со ISAF.

Високиот цивилен претставник обезбедува директен канал за комуникација помеѓу теренот, седиштето на НАТО во Брисел и Северноатлантскиот совет¹².

За успешна имплементација на сеопфатниот пристап, меѓу другото, потребно е и воспоставување на авторитативна политичка власт која мора да обезбеди владеење на правото. За таа цел, во 2004 година, Генералниот секретар на ОН, го опиша „Владеење на правото“ (Rule Of Law – ROL), како принцип на владеење кој се карактеризира со придржување кон принципите

¹⁰ Carter Malkasian and Gerald Meyerle. (2009). Provincial Reconstruction Teams: How Do We Know They Work? (Carlisle: Strategic Studies Institute).

¹¹ Bas Rietjens et al., “Enhancing the Footprint: Stakeholders in Afghan Reconstruction,” Parameters 39(1) (2009): 22–39, 22.

¹² NATO's Senior Civilian Representative in Afghanistan.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50096.htm

на владеењето на правото, еднаквост пред законите, одговорност пред законите, правичност во примена на законите, поделба на власта, учество во донесувањето на одлуки, правната сигурност, избегнување на самоволие и процедурална и правна транспарентност¹³.

Без воспоставување на „Улога на законот“ силата на оружјето може да обезбеди само привремена стабилност и илузија за владиниот легитимитет.

За развој и спроведување на „Владеење на правото“ во Авганистан, одговорен е Стејт Департментот. Во Авганистан, ISAF и организациите за хуманитарна помош, вклучувајќи ги и агенциите на ОН, одобрија сет на упатства за интеракција и координација на цивилните и воените актери во 2008 година¹⁴. ОН (UNAMA) се надева дека насоките за цивилно-воената координација ќе овозможат заштита на "хуманитарниот простор", во кој невладините организации и агенциите на ОН ќе можат да работат на неутрален начин. ISAF, постојано очекува да добва повеќе релевантни информации за безбедност и да дознае повеќе во врска со плановите и проектите на хуманитарните агенции.

На 23 септември 2008 година, генералниот секретар го потпиша првиот формален договор меѓу НАТО и Секретаријатот на ОН¹⁵. Овој договор беше многу контроверзен во рамките на ОН, бидејќи персоналот од многу земји-членки стравува дека посиленото потпирање на средствата на НАТО може да ја намали оперативна независност на ОН. Особено хуманитарните тела при ОН и агенциите беа загрижени, бидејќи поблиската соработка со НАТО може да ја загрози нивната неутралност во конфликтните области и да го стави нивниот персонал на ризик.

¹³ United Nations, Report of the Secretary-General, "The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies," S/2004/616, August 23, 2004, p. 4.

¹⁴ Afghanistan Civil Military Working Group, Guidelines for the Interaction and Coordination of Humanitarian Actors and Military Actors in Afghanistan, 20 May 2008.

¹⁵ Jaap de Hoop Scheffer and Ban Ki Moon, "Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation," New York, 23 September 2008.

Периодот на зголемена соработка меѓу НАТО и ОН беше краткотрајна. Имено, во 2009 година, администрацијата на Обама одлучи да го зајакне својот ангажман во Авганистан. Овој таканаречен "бран" не се ограничи само на зголемување на бројот на војници во ISAF, туку исто така имаше важна цивилна димензија. Од јануари 2009 до почетокот на 2010 година, американската влада тројно го зголеми својот цивилен персонал во Авганистан. Голем дел од "цивилниот бран" беше прогласен за поддршка со цивилна експертиза на воените единици. Иницијативата го зголеми (за четири пати) присуството на цивилниот персонал на САД во PRT¹⁶. ISAF повеќе се фокусираше на политички прашања, како што се борбата против корупцијата и на владеењето на правото. Соработката, особено меѓу ISAF и UNAMA - United Nations Assistance Mission in Afghanistan (Мисија на ОН за помош на Авганистан) ќе остане круцијално прашање во периодот на транзиција на одговорност на Авганистанските власти до 2014 година. Исто така, земјите на НАТО треба да ја преиспитаат распределбата на задачи и ресурси меѓу ISAF, UNAMA и авганистанските функционери во периодот на транзиција и по 2014 година.

Недоволната практичната соработка меѓу ЕУ и НАТО во Авганистан претставува особено тежок предизвик¹⁷. Затоа, многу научници и аналитичари ја наведуваат важноста за понатамошна соработка меѓу НАТО и ЕУ во развојот на сеопфатниот пристап кон цивилно-воената соработка. Како политички ентитет, ЕУ влезе во игра во меѓународната безбедност со развојот на Европската безбедносна и одбранбена политика (ЕБОП). Основан во Келн, на самит на Европскиот Совет во јуни 1999 година, ЕБОП е посветен на создавање на работни односи со НАТО, иако во ова не е

¹⁶ US Department of State, "Report of Inspection: Embassy Kabul, Afghanistan," Report No. ISP-I-10-32A, Washington, DC, 2010.

¹⁷ Highlights from the second Strategic Concept seminar. http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/highlights_of_the_strategic_concept_seminar.pdf

секогаш успева поради постоечките разлики помеѓу некои држави од ЕУ, наспроти САД и Турција¹⁸.

ЕБОП во Авганистан има мисија со Европската полиција (ЕУПОЛ) од 2007 година. Еден од специфичните проекти на ЕУПОЛ во Авганистан е т.н. Проектот „*Градот Кабул*“ која вклучува спроведување на чекор по чекор напредок (step a step a head) во областите во Авганистан преку активна примена на SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats - силни страни, слабости, можности и закани) анализа со помош на која се креираат единиците за поддршка на секоја област.

Поради недостаток на сеопфатен договор за протокол и споделување на информации помеѓу ЕУПОЛ и ISAF, блиската соработка меѓу ЕУ и НАТО била спречена во овој поглед во Авганистан.

Исто така, постоеше прашање на разбирање во рамките на самиот ЕУПОЛ, бидејќи различни членки се фокусирани на различни пристапи, што се должи на разликата во приоритетите¹⁹.

На цивилно-воената интеракција најчесто се гледа поинаку од страна на војската и од страна на хуманитарните актери кои се вклучени во меѓународната хуманитарна поддршка и / или напорите за стабилизација. Дури и се користи поинаква терминологија. Војската го користи терминот цивилно-воената соработка (Civil-Military Cooperation - CIMIC) за да го опише односот меѓу цивилните и воените актери, додека цивилната страна наместо терминот „соработка“ користи "координација"²⁰.

Друг проблем е културна бариера не само меѓу различни земји, туку исто така и кога станува збор за уникатни култури кои се присутни во

¹⁸ EUISS. p13.

¹⁹ Andri Mar Fridriksson. (2011). International Peacekeeping: NATO's Comprehensive Approach and its application in Afghanistan. Bifrost University. p.33.

²⁰ Според, НАТО Речникот на термини и дефиниции ААП -6, CIMIC претставува координација и соработка, во знак на поддршка на мисијата, меѓу Командантот на НАТО силите и цивилните актери, вклучувајќи ги населението и локалните власти, како и меѓународните, националните и невладините организации и агенции.

цивилните организации. Невладините организации (НВО) имаат долгогодишна култура на непристрасност која е неопходна за нивната ефективност и опстанок. Воените организации мора да се воздржат од превземање на акции или пак од изјави кои би ја компромитирале непристрасноста. НАТО мора да се фокусира на интегрираната обука на воен и цивилен персонал, а информациите да се делат подеднакво и брзо, се со цел за подобрување на ефикасноста на цивилно-воените операции.

Културните разлики имаат значајно влијание врз практичната примена на сеопфатниот кризниот менаџмент, како во рамките на самите организации (НАТО, ОН и ЕУ), така и при нивната меѓусебна интеракција и интеракцијата со останатите меѓународни организации, владини и невладини организации и институции.

Воениот експерт и аналитичар, Karsten Friis се концентрира на дебатите за суштинските прашања кои ја попречуваат соработката меѓу војската, хуманитарни и државотворните фактори во Авганистан²¹.

Трите дебати, анализирани во овој документ, се среќаваат во ист физички простор, пост-воен простор, но се чини, на моменти, како да се на три различни концептуални и перцепционални планети.

Нивниот поглед на себе си и своите улоги, како и во поглед на локалните актери и главната причина да се биде во Авганистан, се разликуваат значително. Борбата за власт е највидлива во воените и хуманитарните дебати, кои се борат да излезат на крај со нивната улога во рамките на пост-воениот простор.

Хуманитарната дискусија, вели Karsten, активно се обидува да ги спречи другите актери, кои навлегуваат во нивниот "хуманитарен простор". Истата, има за цел да се воздигне над политиката на пост-воениот простор. Дискусијата за градење на државата, се смета повеќе за техничка отколку за

²¹ Karsten Friis. (2010). The Politics of the Comprehensive Approach. The Military, Humanitarian and State-building Discourses in Afghanistan.

политичка, преку градење на институции, но не успева да ги признае огромните ограничувања што ги поставува на Авганистанските власти.

Војската го нема својот еквивалент - противник, а разликата меѓу цивилите, војските и криминалците се замаглува и ги збунува и воените и цивилните актери²².

Улогата на НАТО во Авганистан е во градење и воспоставување на авторитативна политичка власт и стабилни државни институции, оформување и обука на авганистанската војска и полиција, со цел, да истата после 2014 година ја превземе безбедносната одговорност од страна на ISAF, за таа цел беа донесени транши преку ќе се спроведат крајните задачи и улогата на НАТО, во спроведување на оваа транзиција.

Од објавувањето на најновиот сет на области за да се влезе во процесот на транзиција, Авганистанските национални безбедносни сили (ANSF) ја преземаа водечката улога за безбедноста во областите каде што живеат 75% од населението во Авганистан. Кон крајот на 2013 година, се очекува дека сите области во Авганистан ќе влезат во процесот на транзиција и ANSF ќе ја преземе безбедноста низ целата земја. Завршување на процесот на транзиција е планирано за крајот на 2014 година, кога ANSF ќе имаат целосна одговорност за безбедноста во Авганистан.

Inteqal²³ се одвива во заеднички процес на донесување одлуки под покровителство на Заедничкиот одбор за транзиција Авганистан/НАТО (Joint Afghan-NATO Inteqal Board - JANIB). Одлуката да започне транзицијата во која било дадена област се заснова на темелна и редовна проценка на безбедноста, управувањето, владеењето и развојот на ситуацијата на терен. Официјално соопштение за поединечните транши за транзиција е издадено од страна на претседателот Карзаи.

²² Karsten Friis. (2010). The Politics of the Comprehensive Approach. The Military, Humanitarian and State-building Discourses in Afghanistan. p.30.

²³ Inteqal – „Dari“ и „Pashtu“ збор за транзиција - е процес со кој одговорноста за безбедноста во Авганистан постепено се предава од НАТО/ISAF под раководство на Авганистан.

Во процесот на донесување одлуки за транзицијата, земени се во предвид следните елементи²⁴:

- Способноста на Авганистанските национални безбедносни сили (ANSF) да преземат дополнителни безбедносни задачи со помалку помош од ISAF;
- Нивото на безбедност кое треба да дозволува на населението да ги извршува рутинските секојдневни активности;
- Степенот на развој на локалната власт, што треба да овозможи да не се нарушува безбедноста, како што ќе се намалува помошта од ISAF;
- Со континуираното намалување на силите на ISAF, перманентно се зголемуваат одговорностите на ANSF со што се намалува степенот на загрозеност, а се зголемува безбедноста во Авганистан.

На 21 јануари 2010 година, "Заеднички одбор за координација и следење" (JCMB) помеѓу ОН и Авганистанската влада, се согласија дека до октомври 2011 година, АНА ќе се прошири до 171.600 и АНП на околу 134.000 (вкупно 305.600)²⁵. Двете сили го достигна тоа ниво во септември 2011 година. Оваа е нешто помалку од препораката на генералот Петреус за 378.000 персонал, што не беше усвоено поради загриженоста за способноста на Авганистан да се одржи толку голема сила. Од вкупната бројка, околу 1.700 жени служат во безбедносните сили на Авганистан, од кои околу 1370 се во полицијата²⁶.

²⁴ Transition to Afghan lead: Inteqal. Public Diplomacy Division (PDD) - Press & Media Section Media Operations Centre (MOC), 2012.

²⁵ АНА- Авганистанска национална армија; АНП- Авганистанска национална полиција.

²⁶ Kenneth Katzman. (2013). Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy. p.31.

Заклучок

Без разлика на нивото на сили, по 2014 година, мисијата ISAF ќе заврши и присуството на американските и сојузничките сили ќе биде засновано на договори за билатерално стратешко партнерство, како што е оној потпишан меѓу САД и Авганистан на 1 мај 2012 година²⁷. Оваа даде јасно до знаење, како за САД така и за партнерите дека мисијата во Авганистан продолжува и по 2014 година, а нешто подоцна НАТО размислувајќи во таа насока заклучи дека сегашната НАТО мисија треба да премине во мисија за поддршка и помош на авганистанската власт. Како авганистанските сили чекорат напред, улога на ISAF ќе премине од борбена кон мисија за поддршка. НАТО, ќе ја одигра својата улога во рамките на пошироките меѓународни напори, за да обезбеди долгорочна одржливост на авганистанските безбедносни сили. НАТО и Авганистан, заедно со своите партнери, ќе го продолжат ова патување заедно, врз основа на нова врска, која ќе остане силна за годините што доаѓаат²⁸.

Деталниот концепт за новата мисија беше одобрен за време на состанокот на НАТО Министрите за одбрана, заедно со своите колеги од 22 не-НАТО земји кои придонесуваат во ISAF. Десет партнерските нации, меѓу кои и Република Македонија, изразија интерес да учествуваат во оваа нова мисија.

На овој состанок, одржан на 05 јуни 2013 година, генералниот секретар на НАТО истакна дека "Новата мисија нема да биде ISAF со друго име". Таа ќе биде различна и значително помала. Нејзината цел ќе биде да ги обучи, советува и помага авганистанските сили, а не да ги замени нив. Тој објасни дека мисијата ќе има регионален пристап и ќе се базира на пет локации: во Кабул и во Северен, Западен, Јужен и Источен дел на Авганистан. Нејзиниот фокус ќе биде градење на националните институции,

²⁷ Ibid, p.27-29.

²⁸ Андерс Фог Расмусен, во поздравниот говор по повод огласување за транзицијата во Авганистан од 18.06.2013 година.

како што се министерствата за безбедност и високите нивоа на командување со армијата и полицијата²⁹. Повеќе од јасно е дека, безбедноста во Авганистан нема да дојде преку воени средства: како и во другите против-бунтовнички операции, таа бара јасен цивилно-воен пристап кој им овозможува на локалната власт да ја добие довербата и лојалноста на населението, тесно да соработува со партнерските организации и да обезбедува помош за безбедносни сили на земјата-домаќин.

Во овој период, улогата на НАТО треба да се фокусира на задачи кои бараат воена стручност: обука на безбедносните сили, градење на одговорна администрација за одбрана и технички ризични задачи како што е на пример деминирањето.

Додека пак ОН, спротивно на НАТО, треба да ја обноват својата улога како фокусна точка на меѓународен ангажман по 2014 година, кога цивилните иницијативи треба да доминираат во меѓународната политика. ОН треба да ги координира меѓународните напори во промовирањето на слободни и фер избори, реформи на полицијата, правосудството и владеењето на правото, како и обезбедување на хуманитарната помош. Со спроведување на ваквото ангажирање на меѓународната заедница, ќе му се помогне на Авганистан да ја оствари својата визија. Имено, во авганистанската национална стратегија за развој, столбот 2 – „добро владеење“, за визијата за Авганистан стои дека, до сончевата година 1400 (2020), Авганистан ќе биде:

- Безбедна и стабилна, исламска уставна демократија со внатрешен и мир со своите соседи, стоејќи во меѓународното семејство со целосно достоинство.

²⁹ Андерс Фог Расмусен, на состанокот на НАТО Министрите за одбрана, одржан на 05.06.2013 год.

- Толерантна, обединета и плуралистичка нација што го чествува своето исламското наследство и длабоките аспирации за правда и еднакви права за сите.
- Општество на надеж и просперитет, базирано на силен приватен сектор предводен од пазарна економија, социјалната еднаквост и одржливост на животната средина.

Водечка улога ќе имаат провинциските тимови за реконструкција кои ги представуваат цивилно-воени единици со различни големини, дизајнирани да помогнат во проширување на централната власт, воглавно во селата, да помогнат за обезбедување на безбедноста и да превземат проекти (како што се развојот на инфраструктурата и испорака на основни услуги), а со цел подобрување на авганистанската економија.

Нови форми на политичка и воена соработка се бараат за зачувување на мирот и стабилноста. Визијата и очекувањата за НАТО до 2020 година е да има изградени можности и капацитети со цврсти партнерства. Прв приоритет е градење на интероперативни и интероперабилни сили за справување со заканите и предизвиците кои се појавија на почетокот на 21 век. Мисијата ИСАФ е топ приоритет со крајна цел, транзиција на безбедносната одговорност на Авганистанските авторитети до крајот на 2014 година. Втор приоритет е градење на цврсти партнерства со државите од Централна Азија, Блискиот Исток и Азиско-Пацифичкиот регион, како и со државите од Европа и Русија. НАТО во својата визија за одење напред е посветен на градење на кооперативна безбедност со своите партнери со цел изнаоѓање на глобални решенија за справување со глобалните проблеми.

Заштита од неконвенцијални закани, создавање на услови за успех во Авганистан, консултации за превенција и менаџирање на кризи, нова ера за партнерства, партиципирање во сеопфатниот пристап кон комплексните проблеми, заедничко делување со Русија, отворена врата за прием на нови членки, воена трансформација и реформа за нови можности, политика за

нуклеарното вооружување, нова полиса за ракетна одбрана, одговор на зголемената опасност од Сајбер напади претставуват основни движечки репери за иднината на одржливиот светски мир и кооперативната безбедност.

НАТО во својата политика за проширување, со својот предвиден долг процес на процедура за прием направи лоша проценка со Украина. Русија искористувајќи ја нерешителноста на НАТО, го анектираше Кримскиот полуостров кон својата територија. Новите затегнати односи на релација НАТО-Русија околу кризата со Украина, кооперативната соработка, зачувувањето на глобалниот мир и безбедност, идните воено-политички, економски релации се ставени пред свршен чин. Оваа конфронтација има веројатност да се одрази на меѓународните односи, текот на делување на Алијансата и пробен тест за нејзината компактност и обединетост. Алијансата, итно ќе мора да се реорганизира и консолидира, да го убрза процесот на прием на земјите, концепти за партнерства и да ги употреби сите инструменти на моќ против Русија ако сака да остане на тронот како клучен воено-политички фактор во глобалното опкружување.

Користена Литература:

1. President George W. Bush addressing a Joint Session of Congress, White House, 20.09.2001, Speech to Joint Session of Congress.
2. Vincent Morelli and Paul Belkin. (2009). NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance.
3. http://www.nato.int/cps/en/SID-56926A04-32533258/natolive/official_texts_75565.htm
4. PO (2011) 0141 (Released to: EAPC, MD, ICI, Afghanistan, Australia, Iraq, Japan, the Republic of Korea, New Zealand, and Pakistan, ISAF and KFOR).

5. Andri Mar Fridriksson. (2011). International Peacekeeping: NATO's Comprehensive Approach and its application in Afghanistan. Bifrost University.
6. Здружено за безбедност - Вовед во НАТО. NATO Public Diplomacy Division, Belgium. 2009.
7. Claudia Major and Christian Mölling. "More than wishful thinking? (2009). The EU, UN, NATO and the Comprehensive approach to Military Crises Management", *Studia Diplomatica* 62 (3).
8. Carter Malkasian and Gerald Meyerle. (2009). Provincial Reconstruction Teams: How Do We Know They Work? (Carlisle: Strategic Studies Institute).
9. NATO's Senior Civilian Representative in Afghanistan. www.nato.int/cps/en/natolive.htm
10. United Nations, Report of the Secretary-General, "The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies," S/2004/616, August 23, 2004.
11. Bas Rietjens et al., "Enhancing the Footprint: Stakeholders in Afghan Reconstruction," *Parameters* 39(1) (2009).
12. Highlights from the second Strategic Concept seminar. http://www.nato.int/strategicconcept/pdf/highlights_of_the_strategic_concept_seminar.pdf
13. US Department of State, "Report of Inspection: Embassy Kabul, Afghanistan," Report No. ISP-I-10-32A, Washington, DC, 2010.
14. Jaap de Hoop Scheffer and Ban Ki Moon, "Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation," New York, 23 September 2008.
15. Afghanistan Civil Military Working Group, Guidelines for the Interaction and Coordination of Humanitarian Actors and Military Actors in Afghanistan, 20 May 2008.
16. Andri Mar Fridriksson. (2011). International Peacekeeping: NATO's

- Comprehensive Approach and its application in Afghanistan. Bifrost University.
17. NATO dictionary for military abbreviations and words, JAP -6, Brussels, 2010.
 18. Karsten Friis. (2010).The Politics of the Comprehensive Approach.The Military, Humanitarian and State-building Discourses in Afghanistan.
 19. Karsten Friis. (2010).The Politics of the Comprehensive Approach.The Military, Humanitarian and State-building Discourses in Afghanistan.
 20. Transition to Afghan lead: Inteqal. Public Diplomacy Division (PDD) - Press & Media Section Media Operations Centre (MOC), 2012.
 21. Kenneth Katzman. (2013). Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy.
 22. http://www.nato.int/cps/en/SID-B42E2249-9DB272D0/natolive/official_texts_87595.htm
 23. Kenneth Katzman. (2013). Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy.
 24. The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. 24 Apr. 1999.
 25. Transition to Afghan lead: Inteqal. Public Diplomacy Division (PDD) - Press & Media Section Media Operations Centre. 2012.
 26. Trine Flockhart. AFTER THE STRATEGIC CONCEPT. TOWARDS A NATO VERSION 3.0. DANISH INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES. 2011.
 27. US Department of State, "Report of Inspection: Embassy Kabul, Afghanistan," Report No. ISP-I-10-32A, Washington, DC, 2010.
-

www.eurm.edu.mk